

חנוכה

שעושים בימי חנוכה . . . הם סעודות .
מצוה.

ולכאורה תמוה: הרי בגמרא אמרו
"קבעום . . . בהלל והודאה", וברמב"ם
כותב שהם (גם) "ימי שמחה"?!

ב. עוד שינוי ברמב"ם ממש"כ
בגמרא:

במס' שבת שם: "מאי חנוכה . . .
ולא מצאו אלא פך אחד של שמן . . .
נעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים,
לשנה אחרת קבעום כו'". והיינו, שימי
חנוכה קבעום על הנס דפך השמן ולא
על הנס דנצחון המלחמה;

ואילו הרמב"ם⁶, מבאר כסיבה וט'
עס' להתקינו חכמים . . . שיהיו
שמונת ימים האלו . . . ימי שמחה
והלל" — את ישועת ישראל והצלתם
מידי היונים, וחזרת המלכות לישראל,
(ואח"כ —) הנס דפך השמן.

א. איתא במס' שבת י: מאי חנוכה
שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל ה'
שמנים שבהיכל וכשגברו מלכות בית
חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא
פך אחד של שמן שהי' חתום בחותמו
של כהן גדול ולא הי' בו להדליק אלא
יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו
שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום
ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה.

וכתב הטור: [בשם הר"מ מרוטנ'
בורק ז"ל] "שריבוי הסעודות שמרבים
בהם הן סעודות הרשות, שלא קבעום
אלא להלל ולהודות ולא: למשתה
ושמחה". אבל הרמב"ם⁷, כתב וז"ל:
"התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו
שמונת ימים האלו שתחלתן כ"ה בכסלו
ימי שמחה והלל". וכתב המהרש"ל⁸,
שלדעת הרמב"ם — "אותן סעודות

(1) כא, ב.

(2) אור"ח סתר"ע (ע"פ דפוס פראג וכו',
וכן הועתק גם בב"י). וכן פסק המחבר
שם ס"ב.

(3) וכ"ה גם במדרכי פסחים סתר"ה —
הובא בב"י שם. וראה לקמן ס"ה מה שהובא
ממדרכי הארוך.

(4) הל' חנוכה פ"ג ה"ג.

(5) יש"ש לביק פ"ז סל"ז. וראה גם ב"ח
אור"ח שם, שמדברי הרמב"ם מוכח קצת
דבחנוכה יש לנהוג שמחה ומשתה.

ולכאורה צ"ל, שהלשון "יש לנהוג" קאי
אומשתה", אבל בנוגע לשמחה" הוא חיוב
גמור (לדעת הרמב"ם). ולהעיר אשר ברמ"א
אור"ח שם כ' "שיש קצת מצוה בריבוי
הסעודות", ומציין למהר"א מפראג, וכו"מ
שם ממנהר"א מפראג "קבעו משתה ושמחה".

(6) להעיר אשר בפורים דכתיב בהו "ימי
משתה ושמחה" צ"ל לדעת הרמב"ם (הל'
מגילה פ"ב ה"ט) סעודת בשר (דאין שמחה
אלא בבשר. מ"מ שם). וראה נימוקי אור"ח
סתר"ה סק"ב. וצע"ק מ"ש היש"ש שם
"אותן סעודות שעושין כו'", ולא כתב
שצריך לעשות סעודה (אף שקאי שם לשיטת
הרמב"ם).

(7) הטעם למ"ש הרמב"ם רק "ימי (שמחה
(ו)הלל" — ואינו מזכיר "הודאה" — ראה
לקמן הערה 19.

(8) הל' חנוכה שם הלכה א' וב'.

(9) וכלשונו בה"ע: ומפני זה התקינו
כו'. ופשוט, שאין לומר שכחנת הרמב"ם
ב"ומפני זה" היא רק להנס דפך השמן —
כי למי"ז, כל סיפור המאורע שבה"א מיותר.

שאמרו "מאי חנוכה . . . פך אחד של שמן כו'", הוא בנוגע להפרט ד"הלל והודאה" — דזה מה ש"קבעום ועשאוים יו"ט בהלל והודאה", הוא מצד הנס שהי' בשמן.

וזהו שלאחרי שהרמב"ם מבאר ב"ארוכה את המאורעות דחנוכה, הוא מסיים: "ומפני זה התקינו חכמים . . . ימי שמחה והלל", היינו, שמפני שני סוגי המאורעות והניסים האמורים לעיל התקינו ב' ענינים, — "ימי שמחה" ו"ימי הלל":

"ימי שמחה" — מפני "שהושעים מידם והצילים . . . וחזרה מלכות ליש" ראל" ¹⁴; ו"ימי הלל" — באו בעיקר ¹⁵ מפני הנס שהי' בפך השמן, ש"הדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים".

ועפ"ז יומתק גם מה שב' מאורעות אלו חלקם הרמב"ם לשת' הלכות (שגם חלוקת ההלכות שברמב"ם היא בדיוק) — להורות, שמב' מאורעות אלו באות שתי הלכות: ממאורע הראשון —

¹⁴ ומה שהתקינו שמונה ימי שמחה — יש לומר: מכיון שהתקינו הלל גם על נצחון המלחמה (כנאמר ב"ועל הנסים") וצ"ל שמונה ימי הלל (משום הנס דפך השמן, וראה הערה הבאה), התקינו ששמונה ימים אלו — מכיון "שתחלתן (הוא) כ"ה בכסלו", יום שגברו ישראל על אויביהם ואבדום — יהיו גם ימי שמחה.

ועפ"ז יומתק לשון הרמב"ם "שתחלתן כ"ה בכסלו" — דלכאורה הול"ל "מכ"ה בכסלו ואילך" וכיו"ב — כי "שתחלתן (דכל ימים אלו) כ"ה בכסלו" הוא טעם על "שהיו שמונת ימים האלו . . . ימי שמחה".

¹⁵ אף שגם מפני נס המלחמה "קבעו ח' ימי חנוכה אלו להודות ולהלל".

(לשו"ע הל' חנוכה), אור גדול ליומא פ"ז, מ"ד, בנין שלמה על הרמב"ם (סם).

ג. ויובן זה בהקדים הקושיא ה" ידועה ¹⁶: הרי "עיקר הנס הי' בנצחון המלחמה רבים ביד מעטים גבורים ביד חלשים כו'", ולמה אמרו בגמרא שימי החנוכה הוקבעו [לא מפני הנס דנצחון המלחמה וישועת ישראל מידי היונים, כי אם] מצד הנס דפך אחד של שמן כו'. דלכאורה "איך" עשו מן הטפל עיקר כו'?

ומצד חומר קושיא זו ס"ל להרמב"ם, שכוונת הגמרא ב"מאי חנוכה" היא לא "על איזה נס קבעוה" ¹⁷, כי אם: לתת טעם על מה שקבעוה "בהלל והודאה". והיינו, שגם לולי הנס דפך השמן היו קובעים את יום נצחון ה"מלחמה ליו"ט ¹⁸ (יום שמחה ¹⁹); ומה

10) אדמו"ר האמצעי בשערי אורה כב, א. וראה גם סה"צ להצ"צ ריש מצות ג"ח (עא, א). וראה גם פר"ח אור"ח שם: "שאין סברא . . . (ש)עיקר יום הנצחון שנתו מאויביהם . . . שלא יקבעוהו לדורות".

11) כפרש"י שבת שם.

12) להעיר גם מלקו"ת צו (סז, א) ש"מקשה מדוע חנוכה ופורים הן ביום המנוחה ולא ביום שנעשה הנס * — שמוה מוכח, שהקביעות דחנוכה הוא משום הנס דנצחון המלחמה.

13) או אפשר לומר (וראה פר"ח שם), שכונת הגמרא ב"מאי חנוכה" [אף שגם מצד הנס דנצחון המלחמה (גם לולא הנס דפך השמן) תקנו יו"ט] היא: מפני מה תקנו ח' ימי חנוכה, ועל זה מתרץ "שכשנכנסו יונים להיכל כו' והדליקו ממנו שמונה ימים".

* מזה מוכח שס"ל לאדמו"ר שנצחון המלחמה הי' בכ"ד בכסלו (וכמפורש בש"א וספה"צ שבהערה 10 וכשיטת המאירי שבת שם) ודלא כשיטת הרמב"ם הל' חנוכה (פ"ג ה"ב) שבכ"ה בכסלו הי' (ואעפ"כ הוקבע להתחיל ניח אור לכ"ה — ראה פר"ח, ברכ"י

”ימי הלל”¹⁶.

ה. והנה פירוש הנ”ל ב”מאי חנוכה . . . פך אחד של שמן כו” — שהנס דפך השמן אינו טעם לכל הענין ד” חנוכה כ”א להפטר דהלל והודאה — מוכרח הוא גם למרדכי (הארוך)¹⁷ וז”ל:

ובמגלת¹⁸ תענית אמרו שקבעום יו”ט משום חנוכת המזבח וכ”כ א”ז וכ”מ במדרש רבתי פרשת בהעלותך, והכא¹⁹ אמר שקבעום יו”ט משום הנס

בממונם וכו’ ולחצום לחץ גדול, לכן, כשהושעים מידם והצילים, התקינו ימי שמחה.

ויש לומר (וראה גם לקו”ש ח”ה ריש ע’ 452), שגם להרמב”ם — מה שפשוט ידם כו’ היתה כתוצאה מזה ש”מזרו גזירות . . . ובטלו דתם כו” (שכתב לפניו). ועפ”ז יומתק, שפלוגתא הסור (לפי ביאור הלבוש) והרמב”ם היא לא פלוגתא במציאות (אם לחצום בגשמיות), כ”א בסברא: אם קובעים שמחה על הצלה מלחץ גופני הבא כתוצאה מגזירה על הדת.

(19) ע”פ מ”ש בפנים יש לבאר גם מה שהרמב”ם מזכיר רק ”הלל” ואינו מזכיר ”הודאה”. והנה בפירוש ”בהלל ובהודאה” כתב הסור (או”ח סתרע) ”לומר בהן הלל, ולהודות לומר בו על הניסים בהודאה” — ומכיון שההודאה ד”ועל הניסים” היא (בעיקר) על הנס דנצחון המלחמה (”מסרת בבורים יכו”), אין לומר (לדעת הרמב”ם) שכונת הגמרא ב”הודאה” (שתקנו משום הנס דפך השמן) היא ”לומר בו על הניסים”. ולכן ס”ל להרמב”ם ש”הלל והודאה” שבש”ס הם ב’ פרטים בהלל (וכנאמר בהלל: הללו, הודו). ובמגלת תענית כאן: ומה ראו לגמור בהם את הלל כו’ כענין שנאמר ויענו בהלל ובהודות לה’ כו’. (והלשון ”הלל” שברמב”ם כולל גם הפרט ד”הודאה”).

(20) הובא בד”מ או”ח שם.

(21) פ”ס.

(22) כש”ס שבת כא. ב.

הדין ד”ימי שמחה”, וממאורע השני — הדין ד”ימי הלל” (והדין ד”מד” לקיין בהן הנרות כו”).

והנה פשיטא שהרמב”ם לא יהדש מעצמו טעם לקביעות ימי חנוכה. ויסודו — מ”ועל הנסים” וממדרז”ל. ואולי ה’ לפניו גם מדרש חנוכה — שאז מובן בפשטות מה שכותב כאן כמה פרטים: גזרו גזירות וכו’ וכו’.

ד. הטעם לחלוקה זו — שמפני ישועת ישראל והצלתם וכו’ התקינו ”ימי שמחה”; ואילו מצד הנס דפך השמן באה התקנה ד”ימי הלל”:

שמחה ענינה בדברים השייכים לה- גוף [שאינו שמחה אלא בבשר ואינו שמחה אלא ביי²⁰]; משא”כ ענין ההלל הוא שייך לעבודה שבלב, לה- נשמה. ולכן:

ישועת ישראל והצלתם מידי היונים, ש”פשוט ידם בממונם כו’ ולחצום לחץ גדול”, ועד”ז מה ”שחזרה מלכות ל- ישראל” — ישועה והצלה הנוגעות (גם) לגוף, משו”ז גם התקנה היא בענין הנוגע לגוף: ”ימי שמחה”.

משא”כ הנס דפך השמן ש”הדליקו ממנו נרות המערכה יי כו”” — מכיון שהיא ישועה רוחנית, התקינו יי בגללה

(16) ססחים קט, א.

(17) הוספת הרמב”ם בזה ”המערכה” — ראה צפ”ג (להאזין הרצובי) על הרמב”ם. ועפ”ז היא — רוחנית ביותר.

(18) ראה עד”ז בלבוש לאו”ח שם. אלא שבלבוש שם, שגם ישועת ישראל מידי היונים — מכיון ש”לא בקשו מהם אלא . . . להצביע על דתם . . . לכן לא קבעום אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה”; משא”כ לדעת הרמב”ם — מכיון ש”פשוט ידם

(דגרות) יי. וי"ל דמשו"ז קבעו משתה ושמחה, אבל להודות ולהלל קבעו משום נס. עליהם אלקי אבותינו והושיעם כו"ל, כנ"ל.

ומכיון שמ"שלשת עמודי ההוראה

. . . הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל ושנים מהם (הרי"ף והרא"ש) מסכימים לדעת אחת ולא הביאו אלא מאי דאיתא בגמרא — פסק הב"י הלכה כמותם, ע"פ מש"כ בהקדמתו להב"י.

אלא שלהמרדכי — מה שקבעו משתה ושמחה הוא משום חנוכה המזבח; משא"כ להרמב"ם — מה שהתקינו "ימי שמחה" הוא יי מפני "שריחם

(23) להעיר, שגם במגלת תענית נזכר הגס דפך השמן, ואולי הי' להמרדכי גירסא אחרת במג"ת.

(24) אף שהרמב"ם והמרדכי אולי באותה השיטה דחנוכה הם ימי שמחה.

(משיחות מוצאי זאת חנוכה
וש"פ ויגש, תשל"ד)

ויגש

(כפי ששמע גם מהנ"ל), הרי כל שהוא גבוה יותר, יפה ומעולה הוא יותר — ומהו הטעם שהי' (ביהמ"ק) "גמוך עשרים ושלוש אמה" וכו' ?

ויובן זה בהקדם ענין הצואר, שהוא ממוצע בין הראש להגוף. דהנה כל לוח החיות הוא במוח שבראש, והמ"ש שכתה מהראש אל הגוף היא ע"י אמצעות הקנה, וושט וורידין שבגרון. וכן הוא גם בהמשכת השכל מהמוח שבראש: זה שהשכל (חיצוניותו) נמ"שך ובא מן המוח אל הלב (ומשם מתפשטת השפעתו בכל הגוף) הוא ע"י שעיבר דרך מיצר הגרון המפ"סיק ביניהם. ולפי"ז הרי יש בצואר יתרון מעלה גם על הראש, דוקא ה"צואר (הגרון) מביא לפועל את תכליתו של הראש:

(א) שכל האיברים יקבלו חיותם מהראש;

(ב) שכולם יתנהגו עפ"י השכל שבראש.

ואף שמעלתו של הראש כמו שהוא בפ"ע גדולה מזו של הצואר בפ"ע — שלכן הוא גבוה ממנו גם בגש"מיות — הנה עילוי זה של הראש הוא רק בסדר המדרגות; אבל בנוגע לתכליתו ותפקידו של הראש, יש יתרון מעלה בצואר (ודוקא מפני שהוא

א. עה"פ: "ויפול על צוארי בני" מין אחיו ויבך ובנימין בכה על צואריו" א' בגמרא: "בכה (יוסף) על שני מקדשין (והם המרומים בתי"ב בת "צוארי" ל' רבים) שעתידין להיות בחלקו של בנימין, ועתידין ליחרב, ובנימין כו' בכה על משכן שילה שעתידי להיות בחלקו של יוסף ועתידי ליחרב".

והנה הטעם ש"צוארי" מרמז לבית המקדש, מבואר במדרש על הפסוק "כמגדל דוד צואריך": "מה צואר זה נתון בגבהו של אדם כך ביהמ"ק נתון בגבהו של עולם". אמנם מ"ש "בגבהו של עולם" אין פירושו שהוא עולה בגבהו על כל העולם, אלא כדפי' בגמרא עה"פ: "ובין כתפיו שכן", שבי"ת המקדש "גמוך עשרים ושלוש אמה מעין עיטם" — כצוארו של אדם שהוא בגבהו של הגוף, אלא שהוא נמוך מעט מהראש. ואדרבה, אמרי נחתי ב' פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן, אין לך נאה בשור יותר מכתפיו" (היינו ד"בגבהו" מובנו: בתוך גבהו של עולם).

ולכאורה מהו היתרון והיפוי בזה שאינו בתכלית הגובה? וממה נפשך: אם אין מעלה בגובה, מה משמיענו בזה שביהמ"ק "נתון בגבהו של עולם"; ואם הענין ד"גבהו" מעלה היא

שהלולב גבוהה מכולן חשוב הוא ומקראת כל האמדה על שמו (שוי"ע אדה"ז ס"ט תרנ"א), ובל' הכתוב (קהלת ה' ז) גבוה מעל גבוה שומר ג'.

(ד) תו"א נח, ב' ובכ"מ.

(ה) להעיר מההפך בין "מדרגה" ל"מעלה" — ד"ה כראשית תשי"ב בתחלתו.

- (1) פרשתנו מה, יד.
- (2) מגילה טו, ב. פרש"י עה"ת שם.
- (3) שה"ש ד, ד. שהש"ר שם (ו).
- (4) זכחים נד, ב.
- (5) דברים לג, יב ובפירש"י שם.
- (6) להעיר מברכת ד' מינים "על גטילת זולב" (אף דאתרוג יש בו טעם וריח) מפני